

BO DIPLOMACIJA EVROPSKE UNIJE NADOMESTILA NACIONALNE DIPLOMACIJE V TRETJIH DRŽAVAH?*

Povzetek. Članek obravnava vprašanje združevanja nacionalnih veleposlaništev in delegacij Evropske unije v tretjih državah. Namen članka je empirično preveriti idejo, ki se občasno poraja v različnih – političnih in nepolitičnih – krogih, da obstajajo realni pogoji za združitve nacionalnih veleposlaništev in delegacij Evropske unije. Izvedena analiza temu ne pritrjuje. Še več, pokaže, da je ideja združevanja nacionalnih veleposlaništev in delegacij Evropske unije nerealna, dokler bo Evropska unija na takšni stopnji razvoja, kot je danes. Posledično ugotavljamo, da bi morali, če bi želeli združiti nacionalna veleposlaništva in predstavništva Evropske unije, najprej spremeniti ustroj Evropske unije, da bi stremel k višji stopnji integracije. Šele potem bi lahko razmišljali o tako daljnosežnih posledicah, kot je združevanje nacionalnih diplomacij in diplomacije Evropske unije.

Ključni pojmi: *veleposlaništva, diplomacija, Evropska unija, delegacije EU, Evropska služba za zunanje zadeve*

Uvod

Sodobna diplomacija, ki jo občasno označujemo kar s terminom diplomacija v 21. stoletju (Bučar, 2007), se sooča z mnogimi izzivi. Prvi izziv je gotovo njena kompleksnost, ki izhaja iz kompleksnih značilnosti nacionalnih zunanjih politik in mednarodne skupnosti (Bučar, 2003); drugi njen izziv je njena fragmentiranost, kar gre pripisati predvsem njeni depolitizaciji¹ konec 19. stoletja in vzniku njenih novih aktivnosti. Od takrat dalje lahko govorimo o diplomaciji mednarodnih organizacij, ekonomski

* Dr. Boštjan Udovič, izredni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija; Tomaž Medved, mag. Evropskih študij, Bitstamp Ltd.; Dr. Milan Brglez, docent, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.

¹ Termin depolitizacija ima v slovenskem jeziku negativen prizvok. V diplomatskih študijah pa ta prizvok ni negativen, ampak označuje predvsem zmanjševanje moči in vpliva politike na delovanje diplomacije in zunanje politike držav.

diplomaciji, dolarski diplomaciji, javni diplomaciji in še drugih aktivnostih, ki so zaznamovale izhodiščno os politične diplomacije. Tretji izziv, s katerim se je diplomacija kot dejavnost in aktivnost srečala v 20. stoletju, pa je mnoštvo nedržavnih akterjev, ki je v različnih primerih prevzemalo diplomatske funkcije. Četudi se nam to zdi novo, pa je tistim, ki poznajo zgodovino razvoja diplomatskih metod in tehnik to le nadaljevanje vzorcev, ki so bili razviti do srede 14. stoletja, tj. do t.i. institucionalizacije in politizacije diplomacije v okviru držav Apeninskega polotoka (Potemkin, 1947). Ne glede na to, da je pri vključevanju novih akterjev v diplomatske aktivnosti in prakse šlo za nadaljevanje procesov, ki so se začeli že v antiki, smo bili v 20. stoletju priča neslutnemu razvoju depolitizacije diplomacije. Tako smo med diplomatske akterje začeli umeščati podjetja, zlasti transnacionalna podjetja, regionalne skupnosti (predvsem vlade pomembnih regij), nedržavne akterje (nepriзнana gibanja, teroriste, osvobodilna gibanja), mednarodne organizacije in institucije (Organizacijo združenih narodov, druge mednarodne organizacije, mednarodne režime, kot npr. GATT, ki se pozneje razvije v Svetovno trgovinsko organizacijo), osebnosti (Čavoški, 2014; Petrović, 2014) ter tudi posebne akterje v mednarodni skupnosti, med katere velja umestiti Sveti sedež, kot poseben derivativni subjekt mednarodnega prava, ki ima sebi lastna *ius contrahendi* in *ius representationis*, ter Evropsko unijo (EU), ki velja za subjekt mednarodnega prava *sui generis*. Z vidika diplomatske prakse je EU nekaj posebnega, saj inherentno vsebuje dvojno diplomatsko dejavnost: delovanje navznoter in navzven. Kar se tiče diplomacije navznoter velja opomniti, da EU sestavlja 27 držav, ki se srečujejo na srečanjih v različnih formatih (delovne skupine in ostali organi Sveta EU, Evropski svet), v katerih se dnevno izvaja diplomacija nacionalnih držav. Znotraj tega sistema skušajo države same udeležati pet nalog,² ki jih nacionalnim diplomacijam poverja *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih* (DKDO),³ pri čemer velja v primeru diplomacije znotraj EU izpostaviti zlasti nalogo predstavljanja (*ius legationis*) in nalogo varovanja interesov države

² Med naloge diplomatskega predstavništva *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih*, 3. člen, uvršča naslednje (Simoniti, 2014: 219):

- (a) predstavljanje države pošiljateljice v državi sprejemnici;
- (b) varovanje interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v državi sprejemnici v mejah, ki jih dovoljuje mednarodno pravo;
- (c) pogajanja z vlado države sprejemnice;
- (d) seznanjanje z razmerami in razvojem dogodkov v državi sprejemnici z usemi dovoljenimi sredstvi ter poročanje o tem vladi države pošiljateljice;
- (e) spodbujanje prijateljskih odnosov med državo pošiljateljico in državo sprejemnico ter razvijanje medsebojnega gospodarskega, kulturnega in znanstvenega sodelovanja.

³ Oznaka konvencije: 500 UNTS 95. Na dan 3. januar 2019 ima *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih* 192 pristopnic. Izvorno je bilo podpisnic 60.

in državljanov (*ius protegendi*). Ti dve nalogi sta *de facto* (Udovič in Bučar, 2016) in simbolično (Arbeiter in Udovič, 2017; Udovič, 2017a, b; Potocco, 2018; Sukljan, 2018) dva temeljna stebra delovanja nacionalnih diplomacij v Evropski uniji. Druga oblika diplomacije, ki jo je vzpostavila Evropska unija, je diplomacija Evropske unije navzven. Za prvo neformalno predstavništvo EU (natančneje njenih predhodnic) velja predstavništvo v Washingtonu,⁴ ki je bilo vzpostavljeno leta 1954 (Hocking in Spence, 2005: 8). Leto pozneje je Evropska skupnost za premog in jeklo odprla svoje predstavništvo v Londonu, do leta 1980 so Evropske skupnosti imele odprtih 50 svojih predstavništev zunaj držav članic EU, na katerih je bilo zaposlenih približno 1000 ljudi (Evropska komisija, 2004: 25). Evropska komisija je v svojem poročilu Svetu, o zunanjih aktivnostih Komisije, zapisala sledeče:⁵

Zunanja predstavništva [Komisije – op. av.] opravljajo delo, ki je primerljivo delu veleposlaništev držav članic. Resda pokrivajo ožja področja, a uporabljajo iste tehnike pogajanj, predstavljanja, zaupnih aktivnosti z vladami držav in mednarodnimi organizacijami, pa tudi potrebne politične in ekonomske analize. Tako kot veleposlaništva tudi predstavništva Komisije potrebujejo podporo iz centrale, da bodo lahko z informacijami in primernimi instrumenti opravljala svoje delo.

567

Po letu 1980 se je Evropska komisija še bolj aktivno in sistematično lotila vzpostavljanja svojih predstavništev v svetu. Poleg rasti števila predstavništev in zaposlenih v zunanji službi (do leta 1988 jih je bilo 1440) je Komisija dosegla tudi simbolični preboj. Po letu 1980 so namreč poverilnice delegatov Evropske komisije sprejemali šefi držav in ne več ministri za zunanje zadeve, poverilnice je podpisoval predsednik Evropske komisije, delegati Evropske komisije pa so dobili naziv veleposlanik. Evropske skupnosti so tako vzpostavljale svoj diplomatski sistem (ibid.: 36). Dodatna simbolična vloga delegacij Evropske komisije se je zgodila z Maastrichtsko pogodbo, v katere 20. členu je bilo napisano sledeče:

*Diplomska in konzularna predstavništva držav članic ter delegacije Komisije v tretjih državah in na mednarodnih konferencah ter njihova predstavništva pri mednarodnih organizacijah sodelujejo pri zagotavljanju tega, da se upoštevajo skupna stališča in skupni ukrepi, ki jih sprejme Svet.*⁶

⁴ To predstavništvo so ljubkovalno poimenovali pojasnjevalno predstavništvo (*a mission to explain*).

⁵ Osnutek poročila Komisije je pripravil Adrian Fortescue, zet Winstona Churchilla, dolgoleten britanski diplomat na EU-parketu, ndr. direktor DG Justice and Home Affairs.

⁶ Obveznost sodelovanja med veleposlaništvimi držav članic in delegacijami Evropske komisije je bila

To ni pomenilo le tega, da se predstavniki Komisije in držav članic usklajujejo, ampak celo to, da morajo države, ki morda za določene sklepe niso glasovale ali so bile celo proti, formalno, v tretjih državah, podpirati politiko in ukrepe, ki jih podpira Evropska unija. S tega vidika so delegacije Evropske komisije dobile v tretjih državah simbolično večjo moč v primerjavi s posamičnimi državami EU. Moč predstavništev Komisije se je simbolično še okrepila z Lizbonsko pogodbo, v kateri je bila v 30.3. členu omenjena ustanovitev Evropske službe za zunanje delovanje (*European External Action Service* – EEAS), ki naj bi Visokemu predstavniku pomagala pri izpolnjevanju nalog. Služba je bila formalno ustanovljena s Sklepom Sveta 2010/427/EU 26. julija 2010 in je začela delovati 1. januarja 2011.⁷ Končno, do dodatne omejitve *ius representationis* držav je prišlo tudi z uvedbo nove dikcije v 20. členu Pogodbe o Evropski uniji (zdaj 35. člen rev. Pogodbe o Evropski uniji), ki je nadomestila prejšnjo dikcijo »sodelujejo pri zagotavljanju tega, da se upoštevajo skupna stališča in skupni ukrepi, ki jih sprejme Svet« z dikcijo »sodelujejo pri zagotavljanju tega, da se upoštevajo in izvajajo sklepi o določitvi stališč in ukrepov Unije, sprejeti na podlagi tega poglavja«. Prehod od Sveta k ukrepom in stališčem Unije je gotovo tudi del simboličnega prenosa pristojnosti iz državne ravni držav članic na skupnostno raven Evropske unije in njenih organov, tj. Evropskega sveta, Evropske komisije in Evropskega parlamenta. Glavni poraženec na tem področju je bil gotovo Svet, ki je izgubil ekskluzivno pristojnost upravljanja in uravnavanja Skupne zunanje in varnostne politike.⁸

Do sedaj povedano kaže na jasno osmotsko prelivanje pristojnosti od nacionalne diplomacije k diplomaciji Evropske unije. Vsekakor pa je ključno vprašanje, ali je mogoč tudi simbolični premik k nadnacionalni diplomaciji ali pa bo diplomacija Evropske unije predvsem neke vrste dopolnjujoča aktivnost nacionalnim diplomacijam. Če drugo, potem se poraja vprašanje, če ne gre za podvajanje diplomatskih aktivnosti in s tem njihovo neučinkovitost, na drugi strani pa je dilema vzpostavljanju nadnacionalne diplomacije, tj. diplomacije, ki bi nadomestila nacionalne, deloma v neskladju z

določena že v Københavnskem poročilu (1973), nato pa kodificirana v Pogodbi o Evropski uniji leta 1992 (Rijks, 2008: 6).

⁷ Simbolična sprememba v Lizbonski pogodbi je bilo tudi preimenovanje iz »delegacij Komisije« v »delegacije Unije« (39. člen Lizbonske pogodbe). S to spremembo so diplomatska predstavništva EU pridobila tudi večjo simbolično moč, saj sedaj ne predstavljajo le enega od organov, ki vodi skupnostne politike, ampak celotno EU, kar pomeni tudi vseh njenih 500 milijonov državljanov.

⁸ Na tem mestu moramo opozoriti, da vzporedno s funkcijo veleposlanika EU obstaja tudi funkcija posebnega odposlanca EU (*EU Special representative*). Mogoče je, da ti funkciji občasno sovpadeta, nista pa ti funkciji nič posebnega, ampak se odslikavata le v reprizi zgodovinskih dejstev v diplomaciji, tj. funkciji izrednega in pooblaščenega veleposlanika. Medtem ko je veleposlanik EU enakovreden zgodovinski funkciji pooblaščenega veleposlanika, pa je posebni odposlanec EU zgodovinsko enakovreden funkciji izrednega veleposlanika.

Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih, ki v svojem 2. členu piše, da je »[z]a vzpostavitev diplomatskih odnosov med državami in odprtje stalnih diplomatskih predstavništev je potrebno medsebojno soglasje«. Četudi se zdi, da je 2. člen malce zastarel, ga velja razumeti predvsem znotraj postopnega razvoja diplomacije, kjer je bil *ius legationis* omogočen vsakomur, vestfalizacija mednarodne skupnosti pa je povzročila, da je bil *ius representationis* omogočen le državam oz. političnim vladarjem. Čeprav je bil sam po sebi pomemben le simbolično, pa so njegove izvedenke (privilegiji in imunitete, ki so pripadali diplomatskim predstavnikom zaradi izvajanja *ius representationis*) imele realen in pomemben politični okvir (Udovič, 2013/2018). V tem kontekstu se tako postavlja vprašanje odnosa med predstavništvu EU⁹ in veleposlaništvu držav članic, pri čemer lahko vzpostavimo tri mogoče odnose: (1) delegacije EU so nadrejene nacionalnim veleposlaništvom, (2) nacionalna veleposlaništva in delegacije EU nimajo medsebojnega odnosa, (3) nacionalna veleposlaništva in delegacije EU delujejo komplementarno.¹⁰ Ti trije »metodološko čisti« odnosi veljajo lahko znotraj teoretičnega okvira, v praksi je situacija drugačna. Kot opozarja Dermendzhiev (2014: 14) je naloga predstavništva EU dvojna. V tretjih državah, podobno kot v mednarodnih organizacijah, koordinirajo srečanja predstavnikov nacionalnih diplomacij, pri čemer imajo večjo vlogo pri vprašanjih, ki se tičejo skupnih politik, npr. skupne zunanje in varnostne politike (SZVP), kot drugih, pri katerih imajo primat nacionalne države. Prav tako Dermendzhiev (ibid.) dodaja, da se stališča o določenih vprašanjih v zvezi z SZVP v Bruslju oblikujejo šele potem, ko so v določenih državah predstavniki nacionalnih diplomacij in EEAS že oblikovali skupno stališče in ga poslali v Bruselj. V

⁹ Simbolično je pomembno sporočilo tudi, da ta predstavništva nimajo naziva veleposlaništvo, ampak naziv delegacija. Posledično to pomeni, da EU sama implicitno pristaja pri omejitvah *ius representationis* na države članice, sama pa si pripisuje *ius legationis*.

¹⁰ Troszczyńska–Van Genderen (2014: 7) delegacije EU deli na pet podvrst, in sicer:

(a) Razvojne delegacije (*development delegations*) so delegacije, ki so vzpostavljene v državah z najvišjo stopnjo prejetanja razvojne pomoči. Njihova glavna naloga je nadzor nad projekti, financiranimi s sredstvi EU.

(b) Trgovinske delegacije (*trade delegations*) so delegacije s sedežem v ključnih trgovinskih partnericah EU (npr. Kitajska, Japonska, Južna Koreja). Njihova glavna naloga je spodbujanje trgovine EU (oz. držav članic EU) z državami sprejemnicami.

(c) Širitvene in sosedske delegacije (*accession and neighbourhood delegations*) so delegacije, ki se usmerjajo na širitveno in sosedsko politiko EU. Sedež imajo v bodočih državah članicah in v državah, ki so del evropske sosedske politike.

(d) Multilateralne delegacije (*multilateral delegations*) se osredotočajo na koordinacijo, predstavljajo EU in mreženje pri multilateralnih organizacijah.

(e) Peta skupina delegacij so delegacije, ki gostijo misije in operacije znotraj Skupne varnostne in obrambne politike (*delegations in countries hosting a Common Security and Defence Policy (CSDP) mission and operation*). Gre za delegacije, kjer EU, v okviru svojega mednarodnega sodelovanja, izvršuje varnostne misije in operacije.

takšnem kontekstu politični proces znotraj EEAS deluje po načelu *ex post*, saj se politike oblikujejo šele potem, ko so v določeni tretji državi države članice in predstavniki EEAS (eden proti vsem ostalim) že oblikovale stališče. Dejansko to pomeni, da imajo nacionalne diplomacije še vedno primat v oblikovanju diplomatskih in zunanjepolitičnih akcij, ker se nacionalni diplomatski predstavniki o določeni zadevi v tretji državi najprej posvetujejo s prestolnico, nato oblikujejo skupno stališče s predstavnikom EEAS in šele nato o tem stališču/politiki odloča EEAS oz. Komisija in Svet za zunanje zadeve. To načelo od spodaj navzgor (*bottom-up*) tako implicitno opolnomoča nacionalne diplomacije v odnosu do diplomacije EU.¹¹

Če to načelo sprejememo kot dano, je naslednje vprašanje, na katerega moramo odgovoriti, kakšna je dodana vrednost predstavništev Evropske unije v odnosu do nacionalnih veleposlaništev. Odgovor ni preprost, a ga skušata uokviriti Udovič in Svetličič (2012), ko iščeta vzorce v delovanju Tria znotraj diplomacije Evropske unije. Kot ugotavljata, je iskanje skupnostnih interesov in zastopanje slednjih pogosto predvsem želja malih in srednje velikih držav EU, ki skušajo svoje delne interese pretvoriti v skupnostne interese in prek njih zadovoljiti tudi svoje nacionalne interese (definirane skozi zaupanje prebivalstva, prim. Haček in Brezovšek, 2014). Na drugi strani velikim državam tega ni treba storiti, ker lahko svoje nacionalne interese uveljavljajo neposredno, skozi politični proces in lahko slednjega, če njihovi interesi niso zadovoljeni, tudi blokirajo (Udovič in Svetličič, 2018). Predstavništva Evropske unije imajo tako neko notranjo logiko z vidika malih držav, saj jim služijo kot platforma za konverzijo lastnih interesov v skupnostne, sočasno pa imajo tudi smisel za velike države, ki lahko te delegacije koristijo kot kanal za promocijo svojih interesov. Ena od takih platform so srečanja HoMS,¹² na katerih se veleposlaniki držav članic EU, rezidenčni v določeni državi, dotaknejo določene problematike ter skušajo zavzeti stališče o določeni problematiki, ki ga potem posredujejo v obliki depeše v prestolnice (države članice) oz. na EEAS (predstavništvo EU). Seveda pa lahko k temu pridamo še bilateralna srečanja določenih držav članic s predstavniki EEAS, pa posredniško vlogo delegacije EU, sploh v primeru zavze-manja za promocijo vrednot Evropske unije ipd. Vse te aktivnosti so sicer

¹¹ To stanje slikovito opiše Rijks (2008: 6), ko pravi: »Veleposlaništva držav člani v tretjih državah so običajno 'oči in ušesa' evropskega zunanjepolitičnega sodelovanja, saj pridobivajo informacije in ocenjujejo dejavnosti akterjev in dogodkov v tretjih državah. Vsak veleposlanik sporoča svojo interpretacijo dogodkov v tretji državi in – če je potrebno – tudi oblikuje priporočila za svoje ministrstvo za zunanje zadeve.«

¹² Gre za srečanja vodij diplomatskih misij držav članic EU (*Head of Missions of EU member states*). Običajno se v državah članicah EU sestanejo vsaj enkrat v predsedovanju določene članice (šestmesečno obdobje), in to gostovanje gosti država, ki predseduje. V tretjih državah pa se lahko sestajajo pogosteje, pri čemer običajno te sestanke gosti predstavništvo Evropske unije.

dobrodošle, a ključno vprašanje ostaja: lahko v prihodnosti pričakujemo, da bodo delegacije EU nadomestile veleposlaništva držav članic oz. vsaj določene njihove funkcije? Rijsk (2008: 24) o tem dvomi. Sam trdi, da se bodo nacionalne diplomacije in diplomacija EU delovale predvsem komplementarno. »Diplomacija EU bo pokrivala evropske interese, seveda znotraj omejitev o tem, kaj ti interesi so; nacionalne diplomacije pa bodo svoje aktivnosti usmerjale v tiste točke, kjer na ravni Unije ne bo soglasja«. Četudi Rijsk tega ne omenja, je Pogodba o delovanju EU tukaj jasna, skupno področje diplomacije EU so tematike nekdanjega prvega stebra, razvojna pomoč in SZVP; druge tematike zaenkrat ostajajo še vedno v nacionalnem dosegu in pristojnostih. To pa pomeni, da v doglednem času ni pričakovati zlitja pristojnosti nacionalnih diplomacij z diplomacijo EU.

Vse povedano kaže na številne dileme, s katerimi se soočamo pri raziskovanju novih pojavov v diplomatskih študijah. Na eni strani imamo izrazito tog pravni okvir določanja tega, kaj diplomacija sploh je (2. člen DKDO), na drugi strani smo v realnosti soočeni s številnimi novimi akterji, ki ne samo vplivajo, ampak včasih celo nadvladajo diplomatske aktivnosti držav. Evropska unija, ki danes združuje 27 članic, je le eden od takih akterjev, a je za države članice najpomembnejši. Zato je prav, da se razprava na temo optimizacije delovanja nacionalnih diplomacij in evropske diplomacije razširi zunaj okvira teoretične razprave in preide tudi na konkretno raven tistih, ki so za te razmisleke najbolj poklicani, diplomatov, ki danes delajo v nacionalnih diplomatskih službah. Kakšen je njihov pogled na prihodnost sodelovanja med nacionalnimi diplomacijami in diplomacijo EU, je bilo vprašanje, ki je vodilo našo raziskavo, katere rezultati bodo natančneje predstavljeni v nadaljevanju.

Za našo sta bili ključni dve širši raziskovalni vprašanji. Prvo se je osredinjalo predvsem na dilemo, ali je sploh mogoče razmišljati o združevanju nacionalnih veleposlaništev in delegacij EEAS, z namenom doseganja večje moči diplomacije EU, sočasno pa nacionalne diplomacije vključiti v sistem diplomacije EU. Teoretsko ozadje tega raziskovalnega vprašanja je bila dilema med skupnostnimi in nacionalnimi interesi;¹³ katere države se poslužujejo bolj zasledovanja nacionalnih interesov ter katere skupnostnih; kakšne so njihove vloge pri tem ter končno, ali je Evropska unija sedaj že na tej poti, da bo do prenosa določenih funkcij veleposlaništev na delegacije prišlo v relativno kratkem času. Drugo raziskovalno vprašanje pa je privzelo stanje, da bi do združitve prišlo. V tem primeru smo hoteli ugotoviti, kakšno bi bilo ravnotežje moči med evropskimi institucijami in nacionalnimi

¹³ Več o nacionalnih interesih (tudi v odnosu do skupnostnih interesov v EU) prim. v pregledu literature v sledečih člankih: Svetličič (2002); Zupančič (2010); Zupančič in Udovič (2011); Udovič in Svetličič (2012); Svetličič in Cerjak (2015) idr.

državami. Izhodišče za izpostavitve tega vprašanja je že omenjena DKDO in njen 2. člen, v katerem je določeno, da se diplomatski odnosi vzpostavljajo med državami. V primeru, da bi prišlo do zlitja med delegacijami EU in nacionalnimi veleposlaništvimi v tretjih državah, se tako postavlja podvprašanje, v kakšnem odnosu bi bile nacionalne diplomacije do delegacij EU: ali bi popolnoma izginile, ali bi pokrivala ne-politične teme, kot npr. gospodarske, okoljske, ali bi morale imeti pomemben položaj tudi znotraj skupne/enotne delegacije EU?

Na podlagi navedenih širokih raziskovalnih okvirov smo si postavili raziskovalna vprašanja, na katera želimo v raziskavi odgovoriti:

R1: Ali po mnenju respondentov obstaja realna možnost, da bi se v bližnji prihodnosti, npr. v obdobju 5 do 10 let, nacionalna veleposlaništva združila z delegacijami EU in ali bi oni tak proces podprli?

To raziskovalno vprašanje je impliciralo dve podvprašanji:

R1a: Kakšni so razlogi ZA/PROTI?

R1b: Kako bi morali pravilno postopati, če bi želeli doseči zlitje nacionalnih veleposlaništev in delegacij EU?

Drugo okvirno raziskovalno vprašanje predpostavlja, da bi se države članice in EU za poenotenje nacionalnih veleposlaništev in delegacij EU odločile. Posledično smo oblikovali dve konkretni raziskovalni vprašanji, na kateri želimo odgovoriti:

R2: Če bi do zlitja prišlo, kdo bi moral imenovati veleposlanike delegacij EU – Svet EU, Evropski parlament ali obe instituciji skupaj?

R3: Kako bi bila ta delegacija EU strukturirana? Bi ohranila tudi določene značilnosti veleposlaništev nacionalnih držav ali bi se te popolnoma »utopile« v strukturi EU?

Na raziskovalna vprašanja smo odgovarjali s kombinacijo kvantitativnih in kvalitativnih metod raziskovanja, pri čemer smo kvalitativne metode uporabili le za dopolnjevanje vrzeli v podatkih, ki smo jih dobili s pomočjo kvantitativnih metod. Članek tako temelji ne samo na že predstavljenem teoretskem okviru, ampak tudi na primernih podatkih, ki smo jih zbrali sami, s pomočjo anketnega vprašalnika in poglobljenih polstrukturiranih intervjujev.

Struktura članka sledi logičnemu zaporedju. Po problemskem uvodu in predstavitvi raziskovalne problematike bomo v članku s pomočjo pridobljenih empiričnih podatkov odgovorili na postavljena raziskovalna vprašanja. Empiričnemu delu sledi sklep ter napotilo za možna raziskovanja ter teoretsko in empirično ne dovolj obdelane tematike tudi v prihodnje.

Združevanje delegacij EU in nacionalnih veleposlaništev: analiza empiričnih podatkov

Metodologija raziskave in demografski podatki respondentov

Postavljen raziskovalni okvir smo preoblikovali v vprašalnik, ki je bil sestavljen iz šestih sklopov vprašanj, pri čemer sta bili dve vprašanji demografski (spol, starost), ostala vprašanja so bila vsebinskega značaja in so odgovarjala na naša raziskovalna vprašanja. Razmislek o tem, kdo bodo respondenti, je terjal kar nekaj časa in teoretskega osmišljanja, na koncu smo se odločili, da vprašalnik pošljemo po e-pošti rezidenčnim diplomatskim predstavnikom držav članic EU v Sloveniji. To določitev smo sprejeli zaradi dveh razlogov. Prvič zato, ker bi združevanje nacionalnih veleposlaništev z delegacijami EU najbolj prizadelo prav nacionalne diplomacije in posledično posameznike, ki v njih delujejo. Zato je primerno preveriti razmišljanje o morebitnem združevanju veleposlaništev in delegacij prav pri njih. Drugi razlog pa je v tem, da smo želeli z določenimi veleposlaniki držav članic EU v Sloveniji opraviti tudi poglobljen polstrukturiran intervju, ki bi osvetlil določene odgovore/razmišljanja, ki jih samo s pomočjo rezultatov iz vprašalnika ne bi mogli dobiti. Ta intervju smo nato opravili z dvema veleposlanikoma držav EU v Sloveniji, ki sta bila o tej temi pripravljena sploh spregovoriti.¹⁴

Vprašalnik je bil sestavljen v angleškem jeziku (da so naslovniki nanj lažje odgovarjali). Na e-naslove veleposlaništev in konzulatov držav članic EU v Sloveniji smo ga poslali 17. 4. 2018. Rok za posredovanje odgovorov je bil mesec dni, tako da smo z zbiranjem podatkov zaključili 17. 5. 2018. Vprašalnik je bil anonimen ter oblikovan v aplikaciji Google obrazci, podatki pa so bili nato prenešeni v program SPSS, ki nam je služil kot temeljno orodje za statistično obdelavo podatkov.

Na vprašalnik je odgovorilo 18 posameznikov, tj. 67% vseh, ki smo jim vprašalnik poslali (struktura odgovorov je reprezentativna). Od tega so na vprašalnik večinoma odgovarjali moški (61%). Respondente smo razdelili v tri starostne kategorije: (a) mladi diplomati (do 39 let); (b) zreli diplomati (med 40 in 49 let); (c) izkušeni diplomati (nad 50 let). Med respondenti je bilo 22% mladih diplomatov, 39% zrelih in 39% izkušenih diplomatov.

¹⁴ Ne glede na to, pa sta želela ostati anonimna, zato njune razmisleke v nadaljevanju podajamo v agregirani obliki. Intervjuja sta dostopa pri enem od avtorjev članka.

Tabela 1: STRUKTURA RESPONDENTOV PO SPOLIH/STAROSTI

	RANG STAROSTI			Skupaj
	MLADI DIPLOMATI	ZRELI DIPLOMATI	STAREJŠI DIPLOMATI	
% žensk	42,9%	28,6%	28,6%	100,0%
% moških	9,1%	45,5%	45,5%	100,0%

Vir: Lastna analiza.

Rezultati ankete

Ali naj se nacionalna veleposlaništva in delegacije EU združijo?

Prvo vprašanje v vprašalniku se je nanašalo na prihodnost Evropske unije. S tem vprašanjem smo želeli ugotoviti, kako diplomati držav članic razumejo prihodnost Evropske unije v okviru t. i 5 Junckerjevih scenarijev.¹⁵ Zato smo anketirance vprašali, kako bi se EU morala, po njihovem mnenju, razvijati v prihodnje.¹⁶ Ponudili smo jim štiri odgovore, in sicer:

1. podpora nadaljnji integraciji;
2. trenutna stopnja integracije je zadostna;
3. sprejeti ukrepe, ki bodo znižali stopnjo integracije;
4. intenzivirati moramo proces deintegracije EU.

Odgovori so bili v veliki meri pričakovani. Da bi podprli intenzivnejšo integracijo, se je odločilo »samo« 17 % vprašanih; 78 % se zavzema za *status quo*; samo eden od respondentov¹⁷ pa je predlagal, da bi se EU morala deintegrirati (nihče ni podprl teze o pospešeni deintegraciji). Pri tem vprašanju po spolu razlik ni bilo, so pa bile razlike glede na dolžino diplomatskega staža (glej slika 1).

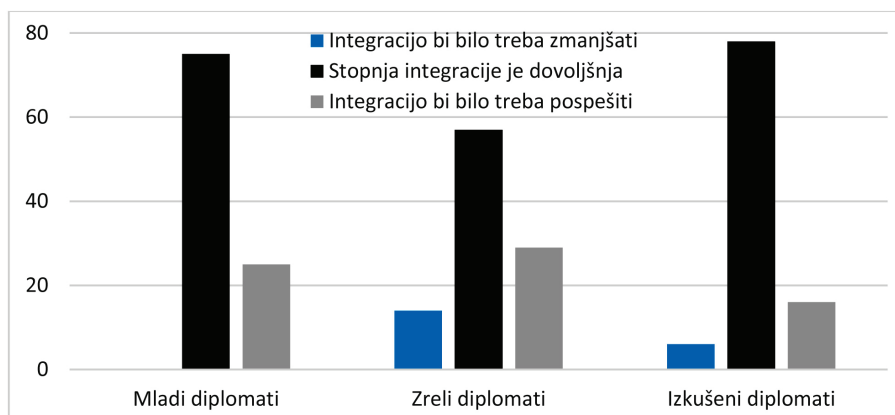
Naslednje vprašanje je bilo sestavljeno iz dveh sklopov. Najprej smo anketirance vprašali, če bi podprli proces združevanja nacionalnih veleposlaništev in delegacij EU, nato pa smo jih vprašali, zakaj bi ta proces podprli oz. zakaj ga ne bi podprli. Na prvi del vprašanja »Ali podpirate združitev ...« je večina respondentov odgovorila z »mogoče/ne vem« (67 %), absolutno za združitev veleposlaništev in delegacij EU jih je bilo le 11 %; 22 % jih je bilo absolutno proti. Če natančneje analiziramo pododgovore pri tem vprašanju,

¹⁵ Scenariji oz. vizije so dostopne na http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-385_sl.htm, 23. 12. 2018.

¹⁶ V ozadju tega vprašanja je bilo mnenje, da je želja po višji stopnji integracije EU prvi pogoj za pozitivno sprejemanje združevanja veleposlaništev in delegacij EU; na drugi strani pa je ohranitev *statusa quo* v večji povezanosti z ohranitvijo *statusa quo* tudi med delegacijami EU in veleposlaništvih držav članic.

¹⁷ Šlo je za zrelo diplomatko.

Slika 1: BI BILO TREBA INTEGRACIJO EU POSPEŠITI ALI ZMANJŠATI?

Vir: Lastna analiza.

lahko ugotovimo, da »mogoče/ne vem« bolj konvergira k nasprotovanju k združitvi nacionalnih veleposlaništev in delegacij EU, kar posledično vodi do tega, da jih je bilo *de facto* 89% proti združevanju, 11% pa za združevanje veleposlaništev in delegacij EU. Respondente, ki so bili proti združevanju veleposlaništev z delegacijami EU ali so na to vprašanje odgovorili, da bi to mogoče podprli, smo nato zaprosili, da na lestvici od 1 do 7 (1 = popolno nestrinjanje, 7 = popolno strinjanje) ocenijo ponujene trditve. Rezultate navajamo v tabeli 2.

575

Tabela 2: (NE)STRINJANJE RESPONDENTOV S TRDITVAMI (N = 16)

Trditev	Povprečna vrednost, Modus	Standardni odklon
Za tak korak je prehitro.	$\mu = 5,94$; Mo = 7	$\sigma = 1,589$
Najprej je treba nasloviti druga odprta vprašanja v delovanju EEAS.	$\mu = 5,39$; Mo = 7	$\sigma = 2,173$
Združevanje delegacij EU in veleposlaništev držav bi okrnilo suverenost držav.	$\mu = 5$; Mo = 5	$\sigma = 1,815$
EU pred takšnim korakom potrebuje celovito reformo.	$\mu = 4,83$; Mo = 6	$\sigma = 1,886$
Ta korak je (kratko- in dolgoročno) nepotreben.	$\mu = 4,67$; Mo = 5	$\sigma = 1,879$

Vir: Lastni prikaz.

Rezultati so pričakovani, predvsem če jih analiziramo znotraj glavnega vprašanja, pri katerem se je velika večina respondentov izrekla kot nenaklonjena spreminjanju obstoječega statusa. Kljub temu pa je zanimivo, da

diplomati držav članic EU opozarjajo, da EEAS ni dokončana zgodba in da je treba – preden bi se razmišljalo o združevanju delegacij in veleposlaništev držav članic v tretjih državah – najprej razmisliti o odpravi pomanjkljivosti EEAS, šele nato bi lahko EEAS nadgradili v skupno mrežo z nacionalnimi veleposlaništvimi. Prav tako je izjemno pomembna ugotovitev, da bi se morala EU pred združevanjem delegacij in nacionalnih veleposlaništev celovito reformirati. Nenaklonjenosti združevanju veleposlaništev tako ne moremo pripisati temu, da se diplomati držav članic bojijo izgube samostojnosti diplomacij držav članic, ampak predvsem neučinkovitemu ustroju delovanja EEAS in Evropske unije nasploh. Po mnenju respondentov je glavni razlog za nezdruževanje nacionalnih diplomatskih predstavništev in delegacij EU nedokončan sistem diplomacije EU ter delovanja EU na področju SZVP. Vprašanje suverenosti držav ter *ius representationis* je tako šele drugotnega pomena.

Analiza po spolu in službovanju v diplomaciji ne kaže velikih razlik, razen v primerih, ki jih navajamo v nadaljevanju:

(a) moški so v povprečju relativno bolj naklonjeni trditvi, da je za ta korak prezgodaj ($\mu_M = 6,45$; $\mu_Z = 5,14$);

(b) ženske so v povprečju relativno bolj naklonjene trditvi, da je treba najprej rešiti druge probleme EEAS ($\mu_M = 5,00$; $\mu_Z = 6,00$); prav tako so ženske relativno bolj naklonjene trditvi, da je treba najprej reformirati celotno EU, šele potem se pogovarjati o združevanju nacionalnih veleposlaništev in delegacij EEAS ($\mu_M = 4,55$; $\mu_Z = 5,29$).

Kot omenjeno, kar se službovanja v diplomatski službi tiče, ni večjih razlik, razen v teh primerih:

(a) da je združevanje veleposlaništev in delegacij EU nepotrebno, se relativno bolj strinjajo zreli in izkušeni diplomati ($\mu_{ZRELI} = 5,29$; $\mu_{IZKUŠENI} = 5,00$; $\mu_{MLADI} = 3,00$);

(b) da je treba reformirati EU pred združitvijo nacionalnih veleposlaništev z delegacijami EU, se relativno bolj strinjajo mladi diplomati, bolj neodločeni pa so starejši diplomati ($\mu_{MLADI} = 5,50$; $\mu_{IZKUŠENI} = 4,57$).

Če se predstavništva združijo: odnos med ravnijo EU in nacionalnimi državami

V naslednjem raziskovalnem vprašanju smo privzeli združevanje nacionalnih veleposlaništev in delegacij EU kot dano dejstvo (tj., da bi se politični odločevalci za to odločili). Seveda bi to bil le dogovor o združevanju, določiti pa bi bilo treba tri ključne zadeve, in sicer (1) kdo bi imenoval veleposlanike delegacij EU, (2) kakšen bi bil odnos med nominiranjem veleposlanikov delegacij EU iz inštitucij in iz držav članic (ali bi bilo treba uveljaviti kvotni sistem, znotraj katerega bi del veleposlanikov delegacij EU prihajal iz

nacionalnih držav) in (3) ali bi države članice znotraj delegacije EU ohranile kakšen svoj oddelek oz. aktivnosti ali pa bi bila celotna nacionalna diplomacija »utopljena« v skupni, diplomaciji Evropske unije. Te tri zadeve, ki bi jih morali *ex ante* doreči, preden bi se odločili, da se nacionalna veleposlanštva in delegacije EU združijo, smo preoblikovali v trditve, ki so jih posamezniki ocenili s pomočjo 7-stopenjske lestvice, pri čemer je ocena 1 pomenila, da se s trditvijo popolnoma ne strinjajo, medtem ko je ocena 7 pomenila, da se s trditvijo popolnoma strinjajo. Rezultati se prikazani v tabeli 3.

Tabela 3: (NE)STRINJANJE RESPONDENTOV S POSTAVLJENIMI TRDITVAMI
(1 = POPOLNOMA SE NE STRINJAM, 7 = POPOLNOMA SE STRINJAM)

TRDITEV	POVPREČNA OCENA	MODUS
Veleposlanika EU izbira Svet EU.	5,8	7
Veleposlanika EU izbira EP.	1,3	1
Veleposlanika EU izbirata Svet EU in EP.	3,5	4

Vir: Lastna analiza.

V javnosti se pogosto sliši (in v različnih študijah bere), da ima Evropska unija velik demokratični deficit ter da bi se morala kot institucija bolj demokratizirati. V tem kontekstu smo predvidevali, da bodo morda respondenti podprli idejo, da bi veleposlanike združene zunanje službe EU imenoval Evropski parlament (EP) in ne Svet EU, kateremu se pogosto očita nedemokratičnost in delovanje skladno z interesi političnih elit držav in ne državljanov. Ta predpostavka je bila napačna, saj lahko vidimo, da so respondenti izrazili zelo visoko podporo temu, da bi veleposlanike združenih delegacij EU imenoval Svet EU in ne Evropski parlament. Zadeva je še toliko bolj zanimiva, ker modus jasno nakazuje na zelo visoko podporo imenovanju s strani Sveta EU (Mo = 7 za Svet EU; Mo = 1 za Evropski parlament). Nadaljnja analiza pa je pokazala, da kljub temu da respondenti podpirajo imenovanje veleposlanikov združenih delegacij EU s strani Sveta EU, še vedno obstaja nek določen segment respondentov, ki niso nenaklonjeni t. i. ravnotežju moči med institucijami ter podpirajo idejo, da bi veleposlanike združenih delegacij EU imenovala tako Svet EU kot Evropski parlament.¹⁸ Seveda bi bilo treba v tem okviru jasno določiti pravila, a to bi bila stvar operacionalizacije tega dogovora. Kar se tiče razlikovanja po spolu in izkušnosti diplomatov, velikih razlik ni (primerjava povprečnih ocen).

¹⁸ Ta zglede smo vzeli na podlagi obstoječega delovanja EU, pa tudi slovenske zakonodaje, kjer ima Državni zbor pomembno vlogo pri opravljanju zaslišanja kandidata za veleposlanika, čeprav njegovo mnenje ni zavezujoče.

Zadnje raziskovalno vprašanje (tabela 4), na katerega smo želeli odgovoriti, je, ali bi morale obstajati kvote, ki bi zagotavljale državam članicam enakomeren delež veleposlanikov v novonastalih delegacijah EU. Tu so bili respondenti naklonjeni obstoju kvotnega sistema. Seveda je vprašanje o kvotah vprašanje o tem, ali res želimo skupno diplomacijo EU. Ko so kvote uvedene, to lahko vodi do tega, da prihaja do fragmentacije v skupnih stališčih ter da posamezniki, ki so bili izbrani na podlagi kvot(e) bolj kot Evropsko unijo zastopajo svojo državo. Natančnejša analiza podatkov pri tem vprašanju pokaže, da so bile respondentke bolj naklonjene sistemu kvot kot respondenti ($\mu_M = 4,09$; $\mu_Z = 5,14$); prav tako so bili sistemu kvot veliko bolj naklonjeni mlajši diplomati – v primerjavi s starejšimi kolegi ($\mu_{MLADI} = 6,50$; $\mu_{ZRELI} = 4,00$; $\mu_{IZKUŠENI} = 3,86$).

Tabela 4: (NE)STRINJANJE RESPONDENTOV S POSTAVLJENIMI TRDITVAMI
(1 = POPOLNOMA SE NE STRINJAM, 7 = POPOLNOMA SE STRINJAM)

TRDITEV	POVPREČNA OCENA	MODUS
V veljavi so kvote, ki zagotavljajo enakomeren delež veleposlanikov med državami članicami.	4,5	6
Države članice bi morale v skupnem diplomatskem predstavništvu EU imeti svoj nacionalni oddelek.	2,0	1

Vir: Lastna analiza.

Vprašanje, na katerega smo želeli, da bi respondenti odgovorili, je bilo tudi, če bi države članice v skupnem, združenem predstavništvu EU morale imeti svoj nacionalni oddelek. Respondenti so temu nasprotovali ($m=2$). Velikih razlik pri tem vprašanju v povprečni oceni ni ne po spolu ne po starosti diplomatov.

V intervjujih, ki smo jih opravili z dvema veleposlanikoma, smo prišli do sledečih ugotovitev:

(1) Ideja združevanja veleposlaništev se intervjuvancema zdi nerealna, predvsem zaradi stanja v Evropski uniji. Če bi vseeno prišlo do združitve nacionalnih veleposlaništev z delegacijami EU, bi eden od intervjuvancev podprl sistem združitve, znotraj katerega bi države članice ohranile svoje mesto (v skupnem sistemu), drugi veleposlanik pa se je sploh uprl kakršnikoli možnosti, da do združitve pride.

(2) Intervjuvanca sta izpostavila, da če bi morda v EU uspeli pod »isto kapo« spraviti politične interese (čeprav se jima zdi to realno nemogoče), bi se pojavilo vprašanje gospodarskih interesov, saj bi bil veleposlanik EU, ne glede na to, ali bi bil izbran iz države ali iz institucij, gospodarsko gotovo

bolj naklonjen svoji državi (oz. svoji narodnosti). To bi gotovo privedlo do trzljajev, ki bi ohromili delovanje skupne diplomacije.

(3) V primeru, da bi uvedli dvotirni sistem, kar pomeni, da bi znotraj delegacije EU obstajala v neki meri še relativno samostojno nacionalno veleposlaništvo, bi se gotovo kmalu pojavile razpoke v usklajevanju, saj bi nacionalna veleposlaništva še vedno dobivala navodila iz prestolnice, medtem ko bi delegacija EU dobivala navodila iz EEAS. V sistemu, kot deluje sedaj, ne bi bilo mogoče pričakovati, da se bodo ta stališča vnaprej poenotila do te mere, da med državami članicami in EEAS ne bi prihajalo do kolizij in različnih interesov.

(4) Končno, pri združevanju bi trčili ob osnovni vprašanji diplomacije – človeške vire in zagotavljanje varnosti. Glede na različno varnostno kulturo in trenutno različno ekipiranost nacionalnih veleposlaništev se respondentoma zdi nerealno pričakovati, da bi v naslednjih letih ali celo desetletju uspeli sistem toliko spremeniti, da bi države začele favorizirati delegacije EU »na svoj račun«.

Sklep

Evropska unija in njene predhodnice niso rezultat desetletja, ampak so rezultat (in vseskozi spreminjajoča se podoba) stoletnega razvoja sodobne mednarodne skupnosti, ki je svoje korenine dobila prav v Evropi, s procesom vestfalizacije. Ta je postavil državo kot osrednjega akterja in ji dodelil štiri njej inherentne pravice (Udovič in Brglez, 2017). Ena od teh je bila pravica do aktivnega predstavljanja, ki jo države imajo in v polnosti izvajajo tudi danes. A kot smo dejali že v uvodu, je že 20. stoletje, z veliko hitrostjo pa tudi 21., prineslo v diplomacijo številne nove akterje in procese. Ob razumevanju in poznavanju procesov evropske integracije se samo po sebi postavi vprašanje, kako se bo v prihodnje razvil sistem diplomatskega predstavljanje Evropske unije ter njenih držav članic. Bo še vedno dvotiren, kot je sedaj, ko si nacionalne delegacije včasih celo *skačejo v hrbet* z delegacijami Evropske unije, ali se bo bolj utiril, morda privzel celo enotno naravo? In če, kdo bo potem tisti simbolični suveren, ki bo veleposlanika Evropske unije imenoval ter mu s tem dal ne samo demokratično, ampak tudi vladarsko signaturo? Ti vprašanji sta vzpostavili okvir raziskave, v kateri smo nato iskali odgovore na bolj natančna raziskovalna vprašanja.

Prvo raziskovalno vprašanje se je nanašalo na mnenje respondentov, če po njihovem mnenju obstaja realna možnost, da bi se v bližnji prihodnosti nacionalna veleposlaništva združila z delegacijami EU. Respondenti so bili temu v povprečju večinoma nenaklonjeni. Med razlogi za nenaklonjenost so prednjačili razlogi, kot »za tak korak je prehitro«, »najprej je treba rešiti druga vprašanja v zvezi z EEAS«, »EU pred takšnim korakom potrebuje

celovito reformo« idr. Nenaklonjenost respondentov tako izvira iz dejstva, da sami ne vidijo realne možnosti, da bi se to zgodilo, ker bi bilo pred združevanjem treba rešiti še veliko drugih predpogojev, ki bi lahko vplivali na (ne)uspešno združevanje nacionalnih veleposlaništev in delegacij EU, kar pomeni, da bi do tega lahko prišlo le korak za korakom. Pri tem vprašanju razlik med spoloma in v starosti služenja v diplomaciji skorajda ni.

Z drugim raziskovalnim vprašanjem smo želeli ugotoviti – če bi do zlitja delegacij EU in veleposlaništev držav prišlo –, kdo bi po mnenju respondentov moral imenovati veleposlanike delegacij EU. S tem smo želeli raziskati predvsem, koliko moči bi respondenti dali Evropskemu parlamentu kot edinemu demokratičnemu izvoljenemu organu, koliko pa bi je pustili v rokah držav, torej bi jo poverili Svetu Evropske unije. Rezultati so drugačni od pričakovanj, menili smo namreč, da bodo respondenti podprli večjo vlogo Evropskega parlamenta v tem procesu, pa so – obratno – podprli predvsem idejo, da bi veleposlanike imenoval Svet EU. Tu se je pokazalo, da v EU večinoma še vedno razmišljamo v okvirih držav in da je evropska raven deklarativna, ni pa še zaživela v realnosti. Posledično to pomeni, da želimo državljani držav članic EU (kar so respondenti bili) ohraniti še vedno moč v nacionalnih rokah (v nasprotju s skupnostnim odločanjem). Tudi pri tem vprašanju razlikovanj po spolu in starosti služenja v diplomaciji skorajda ni bilo.

Tretje raziskovalno vprašanje je analiziralo odnos med nacionalnim in skupnostnim v novih delegacijah EU. Zanimalo nas je, ali naj bi države članice ohranile nacionalni oddelek v veleposlaništvu EU ali ne. Večina respondentov se z nacionalnimi oddelki v povprečju ni strinjala, strinjali pa so se s tem, da bi morali biti veleposlaniki združenih delegacij EU imenovani po kvotnem sistemu, po katerem bi državam pripadel enakomeren delež veleposlanikov. Tu se pojavi razlika med spoloma. Sistemu kvot so bile bolj naklonjene respondentke kot respondenti; prav tako so bili kvotnemu sistemu v povprečju bolj naklonjeni mlajši diplomati.

Vse povedano kaže, da je do realnega združevanja delegacij EU in nacionalnih veleposlaništev še daleč in je treba storiti še veliko, tako v praksi kot tudi v teoriji. Veliko več bi morale biti o tem razprav, veliko več analiz, predvsem pa empiričnih preverjanj, če so takšne kombinacije mogoče. Naša raziskava je omejena na diplomate držav članic, ki so bili rezidenčni v Sloveniji. To je ena njenih glavnih omejitev, ki bi jo veljalo v prihodnjem raziskovanju odpraviti, vzorec povečati, morda vključiti še nediplomate, politike, gospodarstvenike idr., ki lahko pripomorejo k družbenemu konsenzu o povedanem. Vsekakor pa je že zdaj jasno, da na tem področju ne bo mogoče priti do enostavnega soglasja. Če bodo EU in države članice sposobne najti soglasje, ki bo koristilo obojim, bo to gotovo velik doprinos k evropski integraciji.

V nasprotnem primeru pa bomo stopicali na mestu in – kar se integracije tiče – relativno nazadovali. O tem, ali je slednje dobro ali slabo, je danes še prezgodaj govoriti.

LITERATURA

- Arbeiter Jana in Boštjan Udovič (2017): Does the Mediterranean exist in states' diplomatic rituals?: a comparison of Mediterranean states' préséance. *International journal of Euro-Mediterranean studies* 10 (2): 79–106.
- Bučar, Bojko (2003): Karakteristike sodobne mednarodne skupnosti. 4000: časopis Liberalne demokracije Slovenije, 24–25.
- Bučar, Bojko (2007): Spmembe diplomacije v XXI. stoletju. *Teorija in praksa* 44 (6): 862–876.
- Čavoški, Jovan (2014): Od Alpa do Himalaja: ambasador Dušan Kveder i razvoj jugoslovensko-indijskih odnosa. *Annales, Series historia et sociologia* 24 (4): 625–636.
- Dermendzhiev, Dimitar (2014): The Emergence of a Network of 'European Embassies': Increasing Cooperation between EU Delegations and Member State Diplomatic Missions. *EU Diplomacy Paper 10/2014*. Bruges: College of Europe.
- Haček, Miro in Marjan Brezovšek (2014): The Processes of Democratisation and Trust in Political Institutions in Slovenia: Comparative Analysis. *Annales, Series Historia et Sociologia* 24 (1): 1–12.
- Hocking, Brian in David Spence (2005): Towards a European Diplomatic System? *Discussion Papers in Diplomacy*. Haag: Clingendael.
- Petrović, Vladimir (2014): Josip Broz Tito's Summit Diplomacy in the International Relations of Socialist Yugoslavia 1944–1961. *Annales, Series historia et sociologia* 24 (4): 577–592.
- Potemkin, Vladimir (ur.) (1947): Zgodovina diplomacije. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Potocco, Marcello (2018): Ideology at the Crossroad of Arts. *Muzikološki zbornik* 54 (2): 13–30.
- Rijks, David (2008): EU Diplomatic Representation in Third Countries. Paper prepared for the GARNET Conference 'The EU in International Affairs', 24–26 April 2008.
- Simoniti, Iztok (ur.) (2014): Diplomatsko pravo – izbrane konvencije. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve in Založba Fakultete za družbene vede.
- Sukljan, Nejc (2018): Tržaško vprašanje in Tržaška filharmonija. *Muzikološki zbornik* 54 (2): 223–280.
- Svetličič, Marjan (2002): Nacionalni interes – ovira ali spodbuda razvoju. *Teorija in praksa* 39 (4): 523–547.
- Svetličič, Marjan in Kira Cerjak (2015): Small countries' EU Council Presidency and the realisation of their national interests: the case of Slovenia. *Croatian International Relations Review* 21 (74): 5–39.
- Udovič, Boštjan (2017a): »We told the truth about Yugoslavia ...«: Slovenian (para) diplomats in 1990–1992. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije, Series historia et sociologia* 27 (4): 713–730.

- Udovič, Boštjan (2017b): Music as a means of statecraft: the example of ceremonial sessions of the National Assembly. *Muzikološki zbornik* 53 (1): 185–202.
- Udovič, Boštjan (2013/2018): *Zgodovina (gospodarske) diplomacije*. Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede.
- Udovič, Boštjan in Milan Brglez (2016): Proučevanje diplomacije med tnalom (znatnosti) in nakovalom (stroke). V: Andraž Zidar (ur.), Sanja Štiglic (ur.) in Ana Polak Petrič (ur.), *Slovenske misli o mednarodnih odnosih in pravu: prispevki ob 80-letnici dr. Ernesta Petriča*, 43–49. Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede in Ministrstvo za zunanje zadeve.
- Udovič, Boštjan in Maja Bučar (2016): »Mirror, mirror, on the wall ...«: Slovenian development assistance in the Western Balkan countries and its reputation in the region. *Teorija in praksa* 53 (5): 1064–1078.
- Udovič, Boštjan in Marjan Svetličič (2012): Does the Trio matter? The case of the Slovenian EU Council presidency. *Revista română a de științe politice* 12 (2): 4–28.
- Udovič, Boštjan in Marjan Svetličič (2018): Between national and European interests : small countries and their presidencies of the European Union. *Revista română a de științe politice* 18 (2): 4–26.
- Zupančič, Rok in Boštjan Udovič (2011): Lilliputian in a Goliath World: The Preventive Diplomacy of Slovenia in Solving the Question of Kosovo's Independence. *Revista română a de științe politice* 11 (2): 39–80.
- Zupančič, Rok (2010): Modern "Don-Quixotism" or an Emerging Norm of International Relations? Prevention of Armed Conflicts in the European Union and the Organization for Security and Cooperation in Europe. *Revista română a de științe politice* 10 (1): 71–94.

VIRI

- Evropska komisija (2004): *Taking Europe to the World. 50 years of the European Commission's External Service*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Troszczyńska-Van Genderen, Wanda (2014): The growing role of the EU's delegations post-Lisbon. Dostopno prek [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_IDA\(2014\)536394](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_IDA(2014)536394), 23. 12. 2018.
- Pogodba o Evropski uniji (PEU) (2018): Dostopno prek <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html?locale=sl>, 23. 12. 2018.